

GELEZEN

Grote namen

HARALD MERCKELBACH

Douwe Draaisma. *Ontregelde Geesten. Ziektegeschiedenissen.*

2006. Groningen: Historische Uitgeverij. 328 pagina's, € 27,50. ISBN 978 90 6554 4506.

Een van de mooiste passages in Draaisma's boek is gewijd aan hoe de Engelse arts Parkinson een oudere man op een vreemde manier over straat ziet lopen. Parkinson herkent het prototype van het later naar hem genoemde syndroom. Hij voert de observatie als een ultrakorte gevalsbeschrijving op in zijn *Essay on the Shaking Palsy*. Schrijven deed Parkinson niet alleen over zijn syndroom, maar ook over jicht, het tot leven wekken van schijndoden en een reeks van andere onderwerpen. Het zal goeddeels 's avonds en 's nachts zijn gebeurd, want overdag hield Parkinson praktijk in de dichtstbevolkte wijk van Londen.

Ontregelde Geesten gaat over de geschiedenis achter beroemde eponiemen in de neurologie en psychiatrie. Wie waren Parkinson, Jackson, Alzheimer, De Clérambault, Capgras en al die anderen? Het boek ontleent zijn leesbaarheid zeker aan de ruime aanwezigheid van *petites histoires* over deze mannen. Maar, en dat is een ver-

Prof. dr. H.L.G.J. Merckelbach, psycholoog, Faculteit der Psychologie van de Universiteit Maastricht, Postbus 616, 6200 MD, Maastricht
h.merckelbach@psychology.unimaas.nl

dienste, het komt toch ook ver boven het anekdotische niveau uit, want Draaisma besteedt evenzogoed aandacht aan wat de moderne literatuur over de naar hen vernoemde syndromen te melden heeft. Zo gaat de auteur bijvoorbeeld in op de technische discussie of het syndroom van Capgras kan worden gezien als het spiegelbeeld van prosopagnosie.

Zelfs daar waar Draaisma zich beperkt tot geschiedenis is zijn boek instructief. Neem het fascinerende portret dat hij schetst van het cranio-metrische onderzoek dat de Amsterdamse neuroloog Cornelis Winkler aan het einde van de negentiende eeuw uitvoerde bij delinquenten. Het was onderzoek met een keurige controlegroep en geavanceerde statistiek. Voor wie door de negentiende-eeuwse terminologie heen kan kijken doet de conclusie ook al verassend modern aan: de delinquenten vertoonden een frontale microcefalie. Hopeloos ouderwets is natuurlijk de interpretatie die Winkler aan zijn bevinding gaf: hij zag haar als ondersteuning van Lombroso's ideeën over het gedegeneerde zenuwstelsel van criminelen. Maar toch, wie het allemaal op zich laat inwerken begint zich af te vragen of we inmiddels met moderne *neuroimaging*-technieken echt veel verder zijn gekomen.

De schedelmeter Winkler was een nette onderzoeker, maar hoe anders lag dat voor de beroemde Pierre Paul Broca. Broca hing de theorie aan dat de hersenen in de loop van de eeuwen steeds volumineuzer zijn geworden.

Bij een groot kerkhof groef hij een verzameling schedels uit diverse eeuwen op. Achttiende-eeuwse schedels bleken echter kleiner te zijn dan veertiende-eeuwse schedels. Broca wilde hoe dan ook vasthouden aan zijn theorie en voerde daarom een aantal correcties op zijn gegevens uit, zodanig dat hij eindigde met langs de lijnen van de chronologie oplopend schedelvolumes. *Quod erat demonstrandum*. Nee, dan biedt de onbekend gebleven Winkler toch een beter voorbeeld van toetsende wetenschap.

Als de lectuur van Draaisma's boek een ding duidelijk maakt dan is het wel dat het geluk ook op de hand van de Grote Mannen moet zijn, willen ze niet wegzinken in de vergetelheid. Neem het prachtige portret dat de auteur wijdt aan Alois Alzheimer, de sigaren rokende *bon vivant* die eigenlijk niet hoefde te werken. In zijn dagen gold hij als syfilisexpert bij uitstek. Alzheimers ontdekking van de seniele plaques bij de vanwege de geringe levensverwachting destijds nog zeldzame *Altersblödsinn* dreigde een voetnoot te worden. Dat veranderde met een klap toen Emil Kraepelin, de paus van de Duitse psychiatrie, in zijn veelgelezen handboek naar de seniele demantie ging verwijzen als 'de ziekte van Alzheimer'. Een vergelijkbaar verhaal schetst Draaisma over de oppermachtige Parijse neuroloog Jean-Martin Charcot. Hij was het die bepaalde dat er voortaan gesproken moest worden van *la maladie des tics de Gilles de la Tourette*, maar ook van de epilepsie van Jackson en de ziekte van

Parkinson. Draaisma (p. 269): 'Als Charcot voorstelde om iemands naam te verbinden aan een syndroom, ziekte of symptoom had dat voorstel de kracht van een decreet. Of het nu quasi-terloops gebeurde, zoals bij de epilepsie van Jackson, of na de presentatie van medische argumenten, zoals bij de ziekte van Parkinson, Charcot kon er zeker van zijn dat hij door de wetenschappelijke gemeenschap gevolgd zou worden. Het verlenen van eponiemen was een uitdrukking van zijn macht.'

Valt er iets te klagen over dit boek? Nee, of het zou dit detail moeten zijn: in het hoofdstuk over de Weense kinderarts Asperger komt Draaisma ook te spreken over de psycho-analyticus Bruno Bettelheim. Het gaat dan vooral om zijn bijdrage aan de theorievorming over autisme en meer speciaal de parallellen die Bettelheim zag tussen het gedrag van autistische kinderen en dat van concentratiekampslachtoffers, zoals Bettelheim ze uit

eigen ondervinding zou hebben meegemaakt. De concentratiekampveringen van Bruno Bettelheim zijn echter omstreden. Pollaks kritische biografie *The creation of Dr. B.* (1997) gaat erover en Draaisma had de lezer daar misschien toch attent op moeten maken.

Wat hebben de Grote Mannen in Draaisma's schitterende parade met elkaar gemeen? In elk geval dat de meesten van hen grote aantallen patiënten zagen. Draaisma vertelt bijvoorbeeld hoe Korsakovs spreekkamer tot tegen middernacht uitpilde met patiënten die hem wensten te spreken. Die aantallen zullen hem en de andere eponimisten in staat hebben gesteld om bijzondere ziektebeelden tegen te komen en er regelmatig-heden in te ontdekken. Wat ons bij een tweede punt brengt: Draaisma's mannen hadden een scherp oog voor details. Het zal geen toeval zijn dat Charcot, Alzheimer, maar ook De Clérambault begenadigde tekenaars

waren. Voor De Clérambault was het scherp kunnen zien van details zo belangrijk dat hij een einde aan zijn leven maakte toen hij vanwege toemende staar bijna blind werd. En een derde punt is dat de Grote Mannen de sterke behoefte voelden om van de opmerkelijke patiënten die ze zagen gevalsbeschrijvingen te maken. Draaisma legt uit dat hun voorliefde voor casuïstiek gepaard ging met een grote mate van betrokkenheid bij de patiënten. Het genre van de gevalsbeschrijving lijdt tegenwoordig een marginaal bestaan in de psychiatrische en psychologische vakliteratuur. Jammer eigenlijk. Maar gelukkig hebben we Draaisma die voor ons de oude casuïstiek en de verhalen erachter op sublieme wijze toegankelijk kan maken.

Literatuur

Richard Pollak (1997). *The creation of Dr. B. A biography of Bruno Bettelheim*. New York: Simon & Schuster.